

**Υποδειγματική εργασία της μαθήτριας
Διαμάντως Ματζαράκη (Γ1) στο
πρόγραμμα φιλιαναγνωσίας «Ιστορία ενός
Αιχμαλώτου»**

ΤΑΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Πληροφορίες σε συνδυασμό με
αποσπάσματα-μαρτυρίες από το ιστορικό
μυθιστόρημα της Διδώς Σωτηρίου.**

Τάγματα Εργασίας (αμελέ ταμπουρού): η πορεία προς το θάνατο

- Τα τάγματα εργασίας, γνωστά και ως αμελέ ταμπουρού, αποτέλεσαν από κοινού μαζί με άλλες επιβαρύνσεις τα σκληρά μέτρα που λήφθηκαν από την τουρκική ηγεσία για να εξαλειφθούν οι μειονότητες εντός του κράτους. Δεν απέβλεπαν στην άμεση εξόντωση των επιταγμένων αλλά στη σταδιακή ψυχολογική και σωματική τους εξασθένιση που θα οδηγούσε στο θάνατο από την πείνα, τις κακουχίες και τις αρρώστιες.

ΦΑΣΕΙΣ Α' και Β'

Ως μέτρο, τα τάγματα εργασίας εφαρμόστηκαν σε δύο περιόδους: αρχικά στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο λειτούργησαν ως βοηθητικά σώματα διεκπεραίωσης εργασιών και στη συνέχεια, μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, ως σώματα ανακατασκευής των ζημιών που είχε προξενήσει ο ελληνικός στρατός κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας.

ΦΑΣΗ Α΄

Τάγματα Εργασίας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο

- Η είσοδος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο οδήγησε στη λήψη μέτρων κατά των χριστιανικών πληθυσμών. Επιτάξεις διαφόρων ειδών για τις ανάγκες του πολέμου, εμπόδια στην άσκηση των εμπορικών και οικονομικών δραστηριοτήτων Ελλήνων και Αρμενίων, μετατοπίσεις χριστιανικών χωριών προς την ενδοχώρα της Μικράς Ασίας και η δημιουργία των ταγμάτων εργασίας αποτέλεσαν τα κύρια μέτρα πίεσης των μειονοτήτων.

Μαρτυρία

- «...Το Γενάρη του 1915 καλέσανε την κλάση μου. Παρουσιάστηκα στο Κουσάντασι μαζί με καμιά εβδομηνταριά συγχωριανούς μου. Μας καταγράψανε και μας στείλανε σπίτια μας να ετοιμαστούμε και να πάρουμε τα ρούχα μας: σε τρεις μέρες θα φεύγαμε για τα Τάγματα Εργασίας στην Άγκυρα.»...

ΚΥΡΙΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ

Κύρια ασχολία των αιχμαλώτων ήταν η διάνοιξη δρόμων, σηράγγων, το χτίσιμο γεφυριών και οι εργασίες σε λατομεία και ορυχεία. Τα μέσα που τους διατέθηκαν ήταν πενιχρά και σε συνδυασμό με την ελλιπή διατροφή και τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης οδήγησαν στην εξάντληση. Αργότερα, όταν οι ανάγκες του πολέμου έγιναν πιο επιτακτικές, οι

Έλληνες υποχρεώθηκαν να εκτελέσουν κάθε έργο που θα κάλυπτε τις πολεμικές ελλείψεις. Τέλος, κατά την περίοδο της συγκομιδής της σοδειάς οι Έλληνες εργάστηκαν σε κτήματα, ελλείψει των Τούρκων αγροτών, που ήταν επιστρατευμένοι.

Μαρτυρία

- «...Δουλεύαμε 15 ώρες την ημέρα... Σπάζαμε πέτρα, ανοίγαμε τουνέλια, φτιάχναμε δρόμους...»
- «...Διαλέξανε τους πιο γεροδεμένους από το τάγμα μας και τους στείλανε να δουλέψουνε στα τουνέλια. Μέσα σε αυτούς ήμουν και εγώ. Δουλεύαμε 18 ώρες το 24ωρο, αλλιώς...βούδουλας...»

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ-ΚΑΚΟΥΧΙΕΣ

- Αρρώστιες, όπως ο τύφος και η δυσεντερία, οδήγησαν χιλιάδες άνδρες στο θάνατο. Οι αιχμάλωτοι στοιβάζονταν σε αποθήκες και παραπήγματα, έκθετοι σε μολυσματικές ασθένειες που μεταδίδονταν από όσους είχαν ήδη προσβληθεί. Οι φρουροί δίσταζαν να τους πλησιάσουν εξαιτίας της μεταδοτικότητας των ασθενειών. Όταν κατέφθασαν οι πρώτοι γιατροί σημειώθηκε βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Πολλοί στάλθηκαν σε νοσοκομεία, τους χορηγήθηκε μια στοιχειώδης φαρμακευτική αγωγή, πλύθηκαν, άλλαξαν ρούχα και βελτιώθηκε το συσσίτιο.

Μαρτυρία

- «...Κακά μαντάτα... Στο τάγμα, όπως κατάλαβα, δεν θα μείνει κανείς ζωντανός. Έχει πέσει μια διαβολοαρρώστια, και πεθαίνουν εκατοστάριες οι άντρες. Είναι και άλλοι που σάπισαν τα δάχτυλα των χεριών και των ποδιών τους και ξεκολλάνε σαν βδέλλες... Ο Θεός να με βγάλει ψεύτη, μα όπως πάμε, σε λίγο θα έχουνε όλοι θεριστεί...»

Μαρτυρία

- «... Οι Τούρκοι είχαν τρομοκρατηθεί. Η άγνωστη καταραμένη αρρώστια, που δεν ήταν άλλη από τον εξανθηματικό τύφο, ξαπλώθηκε και στα χωριά τους. Μας παρατήσανε στην τύχη μας, και στέλνανε μόνο νεκροθάφτες για να ανοίγουνε τάφους.»
- «... Η ψείρα μυλιούνια, ανηφόριζε στα ρούχα, στα μαλλιά, στα τσίνορα και σ' όλο το κορμί, χωνότανε στο πετσί, και το 'σκαφτε, τ' άδειαζε από αίμα...»

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ

Κατά κύριο λόγο το σχέδιο αυτό εφαρμόστηκε έπειτα από υποδείξεις των Γερμανών, συμμάχων των Οθωμανών, οι οποίοι προσδοκούσαν να ασκήσουν μεγαλύτερη επιρροή στην αυτοκρατορία και να διαδραματίσουν ενεργότερο ρόλο στον οικονομικό και εμπορικό τομέα.

ΛΙΠΟΤΑΞΙΑ

- Σταδιακά άρχισαν να φθάνουν πληροφορίες για τα δεινά και τις κακουχίες των επιστρατευμένων. Όσοι επρόκειτο να παρουσιαστούν δίσταζαν. Η τουρκική ηγεσία εξέδωσε ανακοίνωση σύμφωνα με την οποία αυτοί που δεν παρουσιάζονταν εντός 11 ημερών θα χαρακτηρίζονταν ως λιποτάκτες, θα συλλαμβάνονταν και θα δικάζονταν. Οι προσπάθειες διαφυγής από όσους είχαν τις δυνάμεις δεν περιορίστηκαν παρά τους βασανισμούς και τις παραδειγματικές εκτελέσεις όσων συλλαμβάνονταν για την αποτροπή ανάλογων αποπειρών στο μέλλον. Οι δραπέτες, βρισκόμενοι στην ενδοχώρα μακριά από τα μικρασιατικά παράλια, αγωνίζονταν να επιβιώσουν παρά τις αντίξοες συνθήκες που επικρατήσουν στα βουνά της

Ανατολίας όντας επιβαρυνμένοι να εξασφαλίσουν την τροφή τους από την ύπαιθρο. Η προσπάθειά τους δυσχεραίνονταν από τα ένοπλα τμήματα των Τσετών ανταρτών που λυμαίνονταν στις περιοχές αυτές αναζητώντας Έλληνες φυγάδες. Στις τουρκικές πόλεις και τα χωριά αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο να συλληφθούν από την τοπική αστυνομία. Λίγοι κατάφεραν να επιστρέψουν στα χωριά τους, όπου διηγούνταν τις συνθήκες διαβίωσής τους.

Μαρτυρία

- «... Η τύχη όσων συλλαμβάνονταν επ' αυτοφώρω να δραπετεύουν ήταν σκληρή. Εξυβρίζονταν και μαστιγωνόταν για την απείθειά τους παρουσία των υπολοίπων κρατουμένων. Στη συνέχεια, εκτελούνταν είτε δια πυροβολισμού είτε δια απαγχονισμού. Τα πτώματα των απαγχονισμένων κρέμονταν σε δέντρα επί μακρό χρονικό διάστημα προς παραδειγματισμό. Όσοι διέφευγαν και καταδιώκονταν στα δάση πυροβολούνταν εξ αποστάσεως. Επίσης, οι αιχμάλωτοι που εντοπίζονταν στα βουνά εκτελούνταν επιτόπου ενώ όσοι είχαν λιποτακτήσει από τις αναρρωτικές άδειες συλλαμβάνονταν από την αστυνομία, οδηγούνταν στα κρατητήρια και από εκεί στέλνονταν ξανά στα τάγματα εργασίας...»

Μαρτυρία

- «... Η λιποταξία ήταν πόλεμος στον πόλεμο. Θέλανε οι άνθρωποι να ξεκόψουν από το μπουλούκι και να αναλάβουν μονάχοι την ευθύνη για το άτομό τους...»

- «... Ποτέ στη ζωή μου δεν είχα ανάψει καμίνι. Όμως, αν εκείνη τη στιγμή ρωτούσε ο Τουρκαλός «Ποιος μπορεί να φτιάξει αστέρια;» «Εγώ φτιάχνω», θα του απαντούσα

ΤΑΒΑΝ ΤΑΜΠΟΥΡΟΥ

- Όσοι επέστρεφαν στα χωριά τους δεν είχαν αποφύγει τον κίνδυνο. Όταν διαπιστωνόταν η φυγή τους από το τάγμα εργασίας ειδοποιούταν η αστυνομία, η οποία έκανε έφοδο στο σπίτι του δραπέτη και σε άλλα συγγενικά προς αναζήτησή του. Την περίοδο εκείνη δημιουργήθηκαν τα «ταβάν ταμπουρού», τα κρησφύγετα δηλαδή των δραπετών. Οι Έλληνες αναγκάζονταν να ζουν σε υπόγεια, σοφίτες, ή εντοιχισμένες στον τοίχο ντουλάπες. Οι έξοδοί τους από τις κρυψώνες ήταν ελάχιστες υπό τον κίνδυνο μιας εφόδου των Τούρκων ή των Τσετών ανταρτών. Μέσω συνθηματικών οι κάτοικοι προειδοποιούσαν για την παρουσία Τούρκων στο χωριό. Πολλοί φυγόστρατοι και δραπέτες αναγκάστηκαν να διαμείνουν σε κρυψώνες στην ύπαιθρο για να μη θέσουν σε κίνδυνο τις οικογένειές τους. Γυναίκες και παιδιά αναλάμβαναν διακινδυνεύοντας τον εφοδιασμό των φυγάδων. Όταν η τουρκική ηγεσία αναγκάστηκε να παραχωρήσει κάποιες αναρρωτικές άδειες στους αιχμαλώτους σημειώθηκαν εκατοντάδες λιποταξίες.

Μαρτυρία

- “...Άμα περάσανε οι πρώτες χαρές της αντάμωσης, έπεσα σε συλλογή. Τρείς λιποτάκτες κάτω από την ίδια στέγη... άσκημη δουλειά...»

ΦΑΣΗ Β'

Τάγματα εργασίας μετά την Μικρασιατική καταστροφή

- Τα τάγματα εργασίας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξαν ηπιότερα συγκρινόμενα με αυτά που συγκροτήθηκαν μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Την πρώτη περίοδο οι Έλληνες αιχμάλωτοι υπέμειναν τη σκληρότητα του τούρκικου στρατού ενώ σε αρκετές περιπτώσεις αντιμετωπίστηκαν εχθρικά και από το λαό, ο οποίος επηρεάστηκε από την ανθελληνική προπαγάνδα της προηγούμενης περιόδου μέσω του τύπου. Δεν έλλειπαν ωστόσο, και οι περιπτώσεις που Τούρκοι πολίτες βοήθησαν ηθικά και υλικά δραπέτες είτε για ανθρωπιστικούς λόγους είτε λόγω των προγενέστερων φιλικών τους σχέσεων με τους Έλληνες. Η κατάσταση αυτή μετεβλήθη άρδην μετά το τέλος της Μικρασιατικής Εκστρατείας. Οι εκτεταμένες βιαιοπραγίες, λεηλασίες, βιασμοί και βανδαλισμοί στους οποίους προέβη ο ελληνικός στρατός κατά των τούρκικων χωριών κατέστησαν δυσχερέστερη τη μεταχείριση των αιχμαλώτων. Όσοι δεν κατάφεραν να διαφύγουν με τα πλοία πριν την Καταστροφή συνελήφθησαν και κρατήθηκαν. Πολλοί παρέμειναν κρυμμένοι περιμένοντας την κατάλληλη ευκαιρία για να διαφύγουν. Επίσης, δόθηκε διορία κάποιων ημερών στα γυναικόπαιδα για να εγκαταλείψουν τις πόλεις. Πολλοί προσπάθησαν να διαφύγουν μεταμφιεζόμενοι δίχως να το επιτύχουν.

Η «εκδίκηση» του τουρκικού λαού

- Στις φυλακές οι αιχμάλωτοι ξυλοκοπούνταν και βασανίζονταν. Καθημερινά πραγματοποιούνταν

δημόσιες εκτελέσεις από Τούρκους αξιωματικούς. Επιπροσθέτως, παραχωρούταν η άδεια στο πλήθος να ερευνήσει ανάμεσα στους Έλληνες για να εντοπίσει μέλη του ελληνικού στρατού. Αρκετοί Έλληνες υπεδείχθησαν ως υπαίτιοι των πυρκαγιών στη Σμύρνη και σε άλλες περιοχές και εκτελέστηκαν με κατηγορίες για εγκλήματα κατά του τουρκικού έθνους. Ακόμη, Τούρκοι κατηγορούσαν Έλληνες συγχωριανούς τους λόγω παλαιών προσωπικών διαφορών τους, οι οποίοι εκτελούνταν με συνοπτικές διαδικασίες. Οι βιαιοπραγίες του απλού λαού δε διαχωρίζονταν από του τουρκικού στρατού.

Μαρτυρία

- «... Υποψιαστήκαμε πως μόλις βγούμε παραόξω θα μας ξεκάνουνε. Το κακό άρχισε μέσα στα σοκάκια της Σμύρνης. Δεν προλάβαμε να ξεκινήσουμε και ένας

κόσμος εξαγριωμένος, διψασμένος για εκδίκηση, έπεσε πάνω μας με ξύλα, πέτρες και σίδερα..»

Μαρτυρία

- «... Παραόξω μας περίμεναν τα χειρότερα. Τα τουρκοχώρια, μόλις μας πήρανε χαμπάρι, κατεβαίνανε στη δημοσιά να πάρουν εκδίκηση. Ο κάθε Τούρκος φώναζε σα μανιακός:

-Εμένα μου σκοτώσανε το παιδί!

-Εμένα τη γυναίκα!

-Εμένα μου κάψανε το σπίτι!»

Μαρτυρία

«... Ο χότζας δεν άργησε να φανεί. Κρατούσε από το χέρι το γιό του, ένα αγόρι ίσα με 12 χρονώ. Του έδειξε το λοχία Στεφανή.

«Τούτος ατίμασε τη μάνα σου!», είπε και έδωσε στο παιδί ένα χασαπομάχαιρο.

«Σφάχ'τον!!»

Το χέρι του παιδιού κοντότρεμε. Έλεγε πως θα όπου να ναι το μαχαίρι και θα βάλει τα κλάματα. Όμως δεν το έκανε.

«Σφάχ'τον!» έκανε ανυπόμονα ο χότζας.

Το παιδί σήκωσε το μαχαίρι αδέξια, χτύπησε ανάμεσα σε αφτί και λαιμό. Το αίμα πήδηξε σαν σιντριβάνι. Το αγόρι χλώμιασε, έτρεμε.

«Βουρ!» ακούστηκε πιο άγρια η προσταγή του πατέρα.

Τότε τα μικρά χέρια αρχίσανε να χτυπούν γρήγορα και δυνατά. Δεν έβλεπες παρά την μαχαίρα και τα μάτια του παιδιού σαν τρελά. Φούσκωνε, αγκωμαχούσε.

«Χαα! Χαα!»

Ο Στεφανής δεν έβγαλε αχ. Το κορμί του σπαρτάρισε κάμποσες φορές και ύστερα τεζάρισε. Ο χότζας ευφραινόταν και καμάρωνε τον γιο...»

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ-ΚΑΚΟΥΧΙΕΣ

- Οι κάτοικοι χωριών βιαιοπραγούσαν κατά των αιχμαλώτων και αναζητούσαν ενόχους του πολέμου ανάμεσά τους. Επίσης, τους αφαιρούσαν ρούχα, παπούτσια, χρήματα ακόμη και χρυσά δόντια. Η σωματική κόπωση των Ελλήνων επιδεινώθηκε από τις μολυσματικές ασθένειες που μεταδίδονταν, με κυριότερες τον τύφο και τη δυσεντερία. Οι θάνατοι ήταν συνεχείς και οι νεκροί αιχμάλωτοι αντικαθιστούνταν άμεσα. Όταν πλέον, η επιδημία βρισκόταν σε έξαρση και κινδύνευαν οι Τούρκοι στρατιώτες επιτράπηκε στους Έλληνες να πλυθούν και να καθαριστούν.
- Σταδιακά τα τάγματα προωθήθηκαν προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Οι πορείες των αιχμαλώτων ήταν εξαντλητικές. Η έλλειψη νερού και τροφής επιδείνωνε την κατάσταση των ανδρών, οι οποίοι πεζοί διέσχιζαν ανώμαλους δρόμους και χωράφια με ελάχιστες στάσεις. Όσοι είχαν χρήματα μπορούσαν να εξαγοράσουν λίγο νερό, για τους περισσότερους όμως ήταν αδύνατο. Αναγκάζονταν να ξεδιψούν από μολυσμένους ποταμούς και πηγές ενώ τρέφονταν με χόρτα και καρπούς που συνέλεγαν από τα δέντρα. Όσοι έμεναν πίσω μη

μπορώντας να ακολουθήσουν την πορεία του τάγματος εκτελούνταν.

- Ο αγώνας για επιβίωση είχε προκαλέσει αρκετές έριδες ανάμεσα στους αιχμαλώτους. Τροφή, νερό και ιματισμός αποτελούσαν τα κύρια σημεία προστριβής τους. Το καθημερινό πρόγραμμα περιελάμβανε πλήθος χειρονακτικών εργασιών. Τα μέσα που τους διατίθεντο ήταν πενιχρά. Οι Τούρκοι στρατιώτες όριζαν συγκεκριμένες εργασίες οι οποίες θα έπρεπε να έχουν ολοκληρωθεί ως το τέλος της ημέρας. Όσοι δεν τα κατάφερναν ξυλοκοπούνταν. Αρκετοί προσποιούνταν τους τεχνίτες για να εργαστούν στο χτίσιμο χωριών και να τύχουν ευνοϊκότερης μεταχείρισης αποφεύγοντας τις χειρονακτικές εργασίες.

ΜΕΓΑΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

- Οι Μεγάλες Δυνάμεις τήρησαν ουδέτερη στάση και περιορίστηκαν στο ρόλο του παρατηρητή των γεγονότων, δίχως να επέμβουν για να περιορίσουν τις τουρκικές ενέργειες. Επιτροπή των Μεγάλων Δυνάμεων ανά τακτά διαστήματα επιθεωρούσε την κατάσταση των αιχμαλώτων και τις συνθήκες διαβίωσης τους. Η τούρκικη ηγεσία μεριμνούσε ώστε να απομακρύνονται τα πτώματα των νεκρών από την ύπαιθρο. Επιπλέον, στο στρατόπεδο παρέμεναν όσοι ήταν καλύτερα συντηρημένοι ενώ οι υπόλοιποι κρύβονταν μέχρι την αποχώρηση της επιτροπής.

ΚΑΤΑΛΗΞΗ ΕΠΙΖΩΝΤΩΝ

Όσοι Έλληνες κατάφεραν να επιβιώσουν κάτω από αυτές τις αντίξοες συνθήκες θα περιλαμβάνονταν στην ανταλλαγή

αιχμαλώτων που πραγματοποιήθηκε ένα χρόνο μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Η περιπέτειά τους θα συνεχιζόταν, αυτή τη φορά όμως στη νέα τους πατρίδα.

Μαρτυρία

- «...Μόλις είπαμε πως πατήσαμε χώμα σίγουρο, μας μπαρκάρανε όλους μαζί σε ένα καράβι που ήταν έτοιμο να σηκώσει άγκυρα

-Η Σάμος γέμισε πρόσφυγες, τραβάτε αλλού...

-Φίσκα όλα τα νησιά και τα πόρτα!

-Παντού πρόσφυγες! Πρόσφυγες! Ένα εκατομμύριο ψυχές!

Μανώλης Αξιώτης